

СЛИКОВНА ПЕСМА
СТАРЕ ПЛАНИНЕ

Издавачи:
Графички студио СПАСИЋ д.о.о. Пирот
Удружење ГРЛИЦА Пирот

За издаваче:
Горан Спасић
Славица Ћирић

Аутор каталога:
Славица Ћирић

Лектор и коректор:
Бранкица Видојевић

Превод:
Људмила Јовановић

Дизајн каталога:
Горан Спасић, Славица Ћирић

Аутори текста:
Славица Ћирић
Сергеј Иванов
Дарко Ђорђевић

Фотографије:
Горан Спасић, Славица Ћирић
Планинарско друштво "ВИДЛИЧ"
Сергеј Иванов, Дарко Ђорђевић
Борисав Николић, Срђан Тошић

Штампа:
Графички студио СПАСИЋ д.о.о. Пирот

Тираж: 1.000 примерака

Пирот, мај 2012.

ИСБН: 978-86-89197-00-6

Publishers:
Graphic Studio SPASIC ltd Pirot and
Association GRLICA Pirot

For the publishers:
Goran Spasic and
Slavica Ciric

Author catalogue:
Slavica Ciric

Lector and correction:
Brankica Vidojevic

Translated by:
Ljudmila Jovanovic

Graphic design:
Goran Spasic, Slavica Ciric

Authors of the text:
Slavica Ciric
Sergej Ivanov
Darko Djordjevic

Photos:
Goran Spasic, Slavica Ciric
Mountaineering Club "Vidlic"
Sergej Ivanov, Darko Djordjevic
Borisav Nikolic, Srđan Tošić

Printing:
Graphic Studio SPASIC ltd Pirot

Circulation: 1,000 copies

Pirot, may 2012.

ISBN: 978-86-89197-00-6

СЛНКОВНА ПЕСМА
СТАРЕ ПЛАНИНЕ

„Сликовна песма Старе планине“

Извори, реке, водопади, ливаде, шуме, пећине, оранице и камење чувају тајне Старе планине. Сведоци су догађаја чије легенде, приче и песме Старопланинци вековима преносе поколењима, са колена на колено.

Закорачајте Старом планином! Пустите да вас чула воде, слушајте тишину... Чућете мелодије ветра, жубор воде, песму птица. Осетићете додир сунца, мирис траве и цвећа, чистоту ваздуха који удахнете и воду коју попијете са извора. Очи ће вам лепоту призора унети у душу, лепоту од које застаје дах, а срце затрепери. Када осетите радост, мир и сигурност, пожелећете да се вечно сродите са овом планином. Разбистриће вам се ум и схватићете да сте искусили оно што се оком не може видети, ни руком додирнути.

Све слике и све песме да ставимо у каталог, не може се дочарати лепота Старе планине. Треба је лично видети и доживети. Овај каталог је покушај да душу Старе планине, приче, легенде и песме прикажемо у слици. Он ће бити „Сликовна песма Старе планине“.

Славица Ћирић

Стара планина

Стара планина или Балкан један је од најимпресивнијих планинских масива овог дела Европе. Пружа се од Црног мора на истоку до Тимока на западу. Величина Старе планине огледа се у томе што је кумовала и крштењу Балканског полуострва. Ова планина никога неће оставити равнодушним. Она задивљује својим пространством, лепотом природних предела, богатством и разноврсношћу биљних и животињских врста и људских заједница и насеобина. Али истовремено, она одаје утисак сетног и заборављеног усамљеника, некада

“Imaging poem of Stara planina mountain”

Springs, rivers, waterfalls, meadows, caves, woods, plow land and stones keep secrets of Stara planina (note: planina is a Serbian word for mountain). They are witnesses of the events whose legends, tales and poems have been communicated by inhabitants of Stara planina by generations from father to son.

Take a step in Stara planina! Let your senses lead you, listen to the silence...You will hear melodies of wind, burble of water, birds' song. You will sense a touch of the Sun, fragrance of grass and flowers, pureness of the air you breathe and water you drink at a spring. Your eyes will place the beauty of the scene in your soul, the beauty that leaves you breathless, and makes your heart twinkle. When you feel joy, tranquility and security, you will wish to conjoin with the mountain forever. Your mind will clear up and you will realize that you have experienced something you can not see with eye or touch with hand.

If all images and poems are put in the catalog the beauty of Stara planina cannot be conjured. It should be seen and experienced personally. This catalogue is an attempt to present the images of soul, tales. Legends and songs of Stara planina. It will be “Imaging poem of Stara planina”.

Slavica Ciric

Stara planina mountain

Stara planina or Balkan is one of the most impressing mountain massifs of this part of Europe. It extends from The Black Sea in the east to The river Timok in the west. Greatness of Stara planina reflects in giving the name of the Balkan peninsula. The mountain will not leave anyone lukewarm. It stuns with its vastness, beauty of natural scenery, welfare and diversity of plant and animal species, human communities and

пуног живота, а сада препуштеног самоћи и сећањима на минула времена. Непрегледни пашњаци, остаци темеља номадских колиба на планинским врховима, оронуте зидине појата старопланинских овчара, сведоци су периода када су планину напасале неколико стотина хиљада оваца, које су чиниле стуб локалне привреде и изнедриле производе који су надалеко отпремани и прихватани са уважавањем и уживањем. Нама Старопланин-цима, њиховим потомцима и свима другима којима је ова планина у срцу, предстоји велика и важна обавеза - да сачувамо за будућа поколења знања и умећа наших предака, амбијент старопланинског села, као и старопланинске шуме и пашњаке. Предуслов свега тога је опстанак и останак човека на Старој планини, заснован на домаћинском и одрживом односу према овој планини.

Сергеј Иванов

Стара планина

Подручје Старе планине, која се протеже делом у Србији и делом у Бугарској, представља скуп природних вредности које су настајале, формирале се и нестајале заједно са развојем геолошке грађе.

Стара планина проглашена је за Парк природе (1997. године) као подручје изузетно вредно са становишта разноврсности биљног и животињског света и њихових заједница, те геоморфолошких, геолошких, хидролошких и хидрогеолошких особености и појава, у којем је присутан традиционални облик живота и културних добара.

Укупно заштићена површина износила је 142.219,64 ха, док је у априлу 2009. године ново донетом Уредбом о заштити Парк природе „Стара планина”, под заштитом обухваћена површина од 114.332 ха како би се подручје парка природе прилагодило концепту заштите

settlements. But in the same time, it gives an impression of an obscure solitary, which used to be full of life, and now deprived to loneliness and memories of the time passed. Immense pastures, remains of nomad cottages foundations on the mountain peaks, devastated walls of pens of Stara planina mountain's shepherds, are all the witnesses when several thousands of sheep were pastured there, having made a pillar of local economy and yielded products which were delivered and accepted with respect and pleasure far away. We, people from Stara planina, and their off springs and all the other having it in their hearts, are faced with a great and important obligation – to save knowledge and skills of our ancestors, the ambience of Stara planina villages, as well as Stara's planina woods and pastures for future generations. Precondition of all that is survival and staying of men in Stara mountain, based on economic and sustainable attitude toward the mountain.

Sergej Ivanov

Stara planina mountain

The area of Stara planina, expanding partially in Serbia and partially in Bulgaria, presents an aggregate of natural values generating, forming and disappearing along with development of geological structure.

Stara planina was announced a wildlife park in 1997 as an area of particular value from the point of diversity of vegetal and animal species and their congregations, as well as thermo folic, geological, hydrological and hydro geological characteristics and phenomena, containing a traditional form of life and cultural values.

Total protected area was , while in April 2009, with a newly passed Regulation on protection, the Nature park Stara planina occupies the area 114.332 ha in order to adapt the area of nature

резервата биосфере у оквиру UNESCO програма „Човеки и биосфера“.

Сагласно међународним обавезама Републике Србије и програмом Завода за заштиту природе Србије за успостављање мреже резервата биосфере у Србији, Парк природе „Стара планина“ заштићено је добро номиновано за резерват биосфере у оквиру програма „Човеки и биосфера“.

Влада Републике Србије поверила је на старање-управљање Парк природе „Стара планина“ Јавном предузећу „Србијашуме“.

Регионално припада источној Србији, а административно се простире на територији четири општине: Зајечар 6.295 ха, Књажевац 42.293 ха, Пирот 54.376 ха и Димитровград 11.368 ха.

Парк природе „Стара планина“ одликује се изузетном разноврсношћу **дивљег биљног и животињског света**, коју чини 1.200 врста и подврста виших биљака, међу којима је 115 ендемичних врста, 40 врста које представљају природне реткости Србије, 50 врста које се налазе на списку угрожене европске флоре, 52 шумске, жбунасте и зељасте биљне заједнице, 150 врста гнездачица међу 200 врста птица које углавном представљају природне реткости Србије, 30 врста сисара међу којима се истичу текуница, снежна волухарица, рис и медвед), 6 врста водоземаца, 12 врста гмизаваца, 26 врста риба, велики број маховина, лишајева, гљива и инсеката, чији број није коначно утврђен, аутохтоне расе и сорте домаћих животиња и биљних култура.

Стара планина спада у флористички богатија подручја Србије. Утврђено је присуство 1 190 биљних врста од чега је 147 угрожених биљних врста и 40 заштићених биљних врста које представљају природне реткости Србије. Међу њима су : бор кривуљ,

park to the concept of protection of biosphere refuges in the framework of UNESCO program “A man and biosphere”. In accordance to international compulsories of republic of Serbia and the program of nature protection institute of Serbia for establishing a network of biosphere refuges, the nature park Stara planina is a protected welfare nominated for biosphere refuges in the framework of the program “Man and biosphere”

The government of republic of Serbia assigned the public firm “Serbia woods” to take care and manage it.

It belongs regionally to East Serbia, and expands administratively to four municipalities: Zajecar 6.295 ha, Knjazevac 42.293 ha, Piroth 54.376 ha and Dimitrovgrad 11.368 ha.

The Wildlife park “Stara planina” mountain is characterized by an extreme diversity of **wild vegetal and animal world**, consisting of 1200 species and subspecies of higher plants, 115 of endemic species among them, 40 species as natural rarities of Serbia, 50 species on the list of endangered European flora, 52 sylvan, shrubby and green floral habitats. 150 nest birds among 200 species of birds mostly presenting natural rarities of Serbia, 30 species of mammals with outstanding tekunica (marten), snow vole (rodent), lynx and bear, 6 species of amphibian, 12 species of reptiles, 26 species of fish, a large number of moss, lichen, fungus and insects, whose number hasn't been determined yet, unique races and sorts of domestic animals and floral cultures.

Stara planina belongs to flora wealthier areas of Serbia. Presence of 1190 vegetal species and out of it 147 endangered vegetal species and 40 protected ones, belonging to natural rarities of Serbia was established. There are among them:

жбунаста јова, степски лужњак, планинаска саса, гороцвет, косовски божур, росуља, планински јавор, шумски љиљан, патуљаста перуника, тресавски каћун и др.

Тиме је подручје парка природе и део еколошке мреже за очување дивље флоре и фауне и њихових природних станишта и то Емералд подручје са класификационим кодом РС 0000011, међународно значајно подручје за биљке (IPA), међународно и национално значајно подручје за птице (RS04IBA) и одабрано подручје за дневне лептире (PBA36).

На Старој планини су развијене реликтне полидоминантне шумске заједнице, које изграђују биљне врсте ендемског и реликтог карактера, а као посебно вредна подручја до сада су издвојени резервати:

- **Строги природни резерват „Драганиште“** којим је обухваћен екосистем смрчевих шума *Picetum excelsae serbicum* Rudski 1949., који изграђује типичан појас на Старој планини.
- **Строги природни резерват „Голема река“** који обухвата аутохтону шумску заједницу типа прашуме коју сачињава заједница планинске букве *Luzulo-Fagetum serbicum*, а намењен је за очување генофонда.
- **Строги природни резерват „Вражја глава“** који представља значајан локалитет у делу шумског комплекса Старе планине, на којем је могуће пратити спонтани развој и сукцесију биљних врста које су у њеном саставу, а посебно планинског јавора (*Acer heldreichii*), као ендемита Балканског полуострва. У тим шумама расте и ретка биљна врста *Pirola minor*.
- **Строги природни резерват „Три чуке“** као најинтересантнији јер обухвата ретку субалпску заједницу бора кривуља (*Pinetum mughi*) на највишим врховима и представља

Pine krivulj (curved pine), bushy alder, steppe oak, mountain windflower, mountain flower, Kosovo peony, dew flower, mountain maple, forest lily, and dwarf iris, turf orchid etc.

That makes the area of the wildlife park and a part of ecological network for preserving wildlife flora and fauna and their natural habitats, Emerald area with classification code PC 0000011, internationally important area for plants (IPA), international and nationally important area for birds (RS04IBA) and selected area for day butterflies.(PBA36)

In Stara planina there are also developed relict poly dominant forest congregations, built by vegetal species of endemic and relict features, and especially worth preserves are the following ones:

- **Strict wildlife reserve “Draganiste”** which covers eco system of spruce woods *Picetum excelsae serbicum* Rudski 1949, building a typical zone in Stara mountain.
- **Strict wildlife reserve “Golema reka”** (The Big river) which covers autonomous forest congregation of rainforest type consisting of the congregation of mountain beech *Luzulo-Fagetum serbicum*, intended for genetic fund preservation.
- **Strict wildlife reserve “Vrazja glava”** (Devil's head) representing a significant site in the part of forest complex of Stara planina, where it is possible to monitor spontaneous evolution and succession of vegetal species belonging there, especially mountain maple (*Acer heldreichii*) as an endemic one on Balkan peninsula. A rare vegetal species *Pirola minor* grows there too.
- **Strict wildlife reserve “Tri cuke”** (Three peaks) as the most interesting one because it covers a rare sub Alps congregation of Pine krivulj (curved pine) (*Pinetum mughi*) on the

једино налазиште бора кривуља које је до сада сачувано.

- **Строги природни резерват „Смрче“**, издвојен због најочуванијих и најлепших смрчевих шума на Старој планини и у Србији уопште са типичним тресавским и сфагнумским заједницама.
- **Строги природни резерват „Копрен“** који представља налазиште биљака из породице месождерки *Drosera rotundifolia* L. и *Pinguicula* sp..
- **Строги природни резерват „Браткова страна“**, као станиште великог тетреба *Tetreo Urogallus* Linn.

Област Старе планине је богата водом, чији површински водотокови изграђују најгушћу мрежу у Србији. Густина речне мреже је два пута већа од просечне у Србији и износи 930 м/км². Богата је рекама, изворима и врелима чија температура воде не прелази 7- 8 °C. Доминирају реке Трговишки Тимок, Бели Тимок, Височица и Топлодолска река, док су планински масиви проткани планинским потоцима, брзацима и водопадима.

Као објекти геоморфолошког наслеђа издвајају се : Долина потока Бигар, локалитет Бабин зуб где се налази највећа група зуба и остењака у крупнозрним кварцевитим пешчарима, уклњештени меандри Темштице у клисури дубокој 160-260 метара са бројним скулптурама остењака у црвеним пешчарима и клисура Владикине плоче, реке Височице, између Рсоваца и Паклештице, са истоименим пећинским системом.

Као посебно важни објекти геонаслеђа издвајају се потез Рсовци - Јеловица на коме су у дужини од око 8 км, смењују сви катови тријаса, јуре и доње креде, изузетно фосилокосни, као и профил јурских седимената у Росомачи који представља сиве кречњаке са

highest peaks and it presents the unique discovery of curved pine preserved so far.

- **Strict wildlife reserve “Smrce”** (Spruces), marked off for the most preserved and most beautiful spruce woods in Stara planina and Serbia in general with typical turf and sphagnum congregations.
- **Strict wildlife reserve “Kopren”** (Pall) representing plant discovery from carnivore family *Drosera rotundifolia* L. and *Pinguicula* sp...
- **Strict wildlife refuge “Bratkova strana”** (Brother's side), as a habitat of big blackcock *Tetreo Urogallus* Linn.

The area of Stara planina is rich in water, whose surface flows make the thickest network in Serbia. Density of river network is twice larger than average ones in Serbia and it is 930m/km². It is rich in rivers, springs, whose temperature is not above 7-8 °C. The dominant rivers are the river Trgoviski Timok, the river Beli Timok, the river Visocica and the Toplodolska river, while the mountain massifs are patterned with mountain brooks, over falls and waterfalls.

As the items of geo morphology inheritance are the marked off: Bigar brook valley, Babin zub site(Granny's tooth)with the biggest group of teeth and ostenjak (limestone) in big grained quartz sands, trapped meanders of the river Temstica in the gorge deep 160=260 meters with numerous sculptures of limestone in red sands and the Gorge of Vladikine ploce (Bishop's slabs), the river Visocica, between the villages Rsovci and Paklestica, with a cave system of the same name.

As specially significant objects of geological inheritance the marked off ones are Rsovci –Jelavica direction where all stages of Trios, Jura and lower chalk come one after another, extremely fossil, as well as the profile of Jurassic

омонитском фауном, створен у најдубљим деловима мора.

Споменичко наслеђе Старе планине, као одраз духовности и трагова живљења становништва, огледа се у присуству трагова праисторијских, античких и римских остатака; касносредњевековним манастирским целинама (са архитектуром, сликарством и непосредним окружењем јединственим за шире подручје); многобројности појединачних сакралних објеката (подигнутих већином крајем XIX и почетком XX века, на темељима старијих светилишта); многобројним етнообјектима: куће, плевње, амбари и др. са карактеристичним архитектонским склопом за ово подручје, који датирају с краја XIX и почетка XX века.

Подручје Старе планине пружа изванредне могућности за развој туризма кроз разноврсне програме активности и рекреативно спортске дисциплине: пешачење, планинарење, истраживање флоре и фауне, лов и риболов, скијање, обилазак кањона и пећина, спортови на води.

Дарко Ђорђевић

Део текста преузет: ЈП „Србијашуме“ – Београд

- Уредба о заштити Парка природе „Стара планина“ („Сл.гл.РС“ бр. 23/09)
- План управљања Парка природе „Стара планина“ за период 2010.-2019. године

sediments in Rosomaca presenting gray limestone with ammonite fauna, generating from the deepest part of sea.

Monument inheritance of Stara planina, as a reflection of spirituality and life traces of population, reflects in the presence of traces of pre-historic, antique, and Roman remains: late medieval monastery complexes (with architecture, painting and immediate surroundings unique for wider area); numerous single sacral objects (mostly built at the end of XIX and beginning of XX century, on the foundations of older sanctuaries); numerous ethno objects: houses, barns etc with a characteristic architecture concept for this area, dating from the end of XIX and beginning of XX century.

The areas of Stara planina offers extraordinary possibilities for tourism development throughout various programs of activities and sports-recreational disciplines: walking, climbing, researching flora and fauna, hunting and fishing, skiing, canyons and caves sightseeing, water sports.

Darko Djordjevic

Part of the text takeb from „Serbia woods“ Belgrade

- Regulation on protection of Wildlife park Stara planina (Off. Her. RS No 23/09)
- Management plan for Wildlife park Stara planina for the period 2010-2019.

Планинарски дом

Видлич

Кладенац

Манастир Свети Илија
село Рсовци

Изглед старог манастира, порушен

Изглед старог манастира, порушен

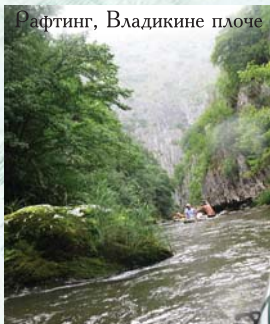
Село Рсовци

Кањон реке Височице
Владикине плоче

Рафтинг, Владикине плоче

Владикина
пећина

Владикина пећина

Домаћинство Видоја Јовановића
село Рсовци

Река Височица
село Рсовци

Пећинска црква
Свети Петар и Павле
село Рсовци

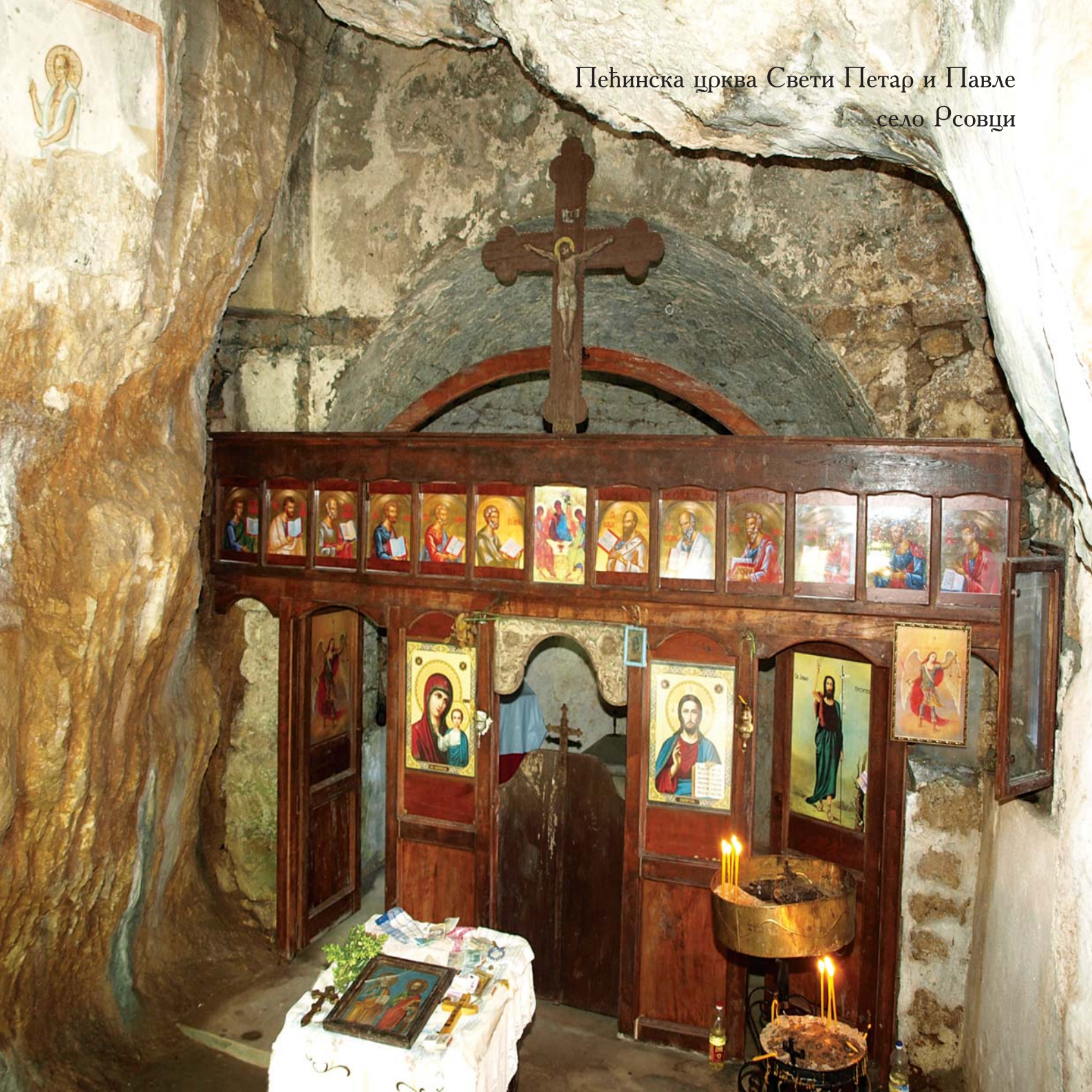

Село Рсовци

Фреска Христос-младенац
(у народу позната као 'Белава Исус')

Пећинска црква Свети Петар и Павле
село Рсовци

Село Височка Ржана

Манастир Пресвете Богородице
Мала Госпојина
Село Височка Ржана

Врело

Визитарски центар

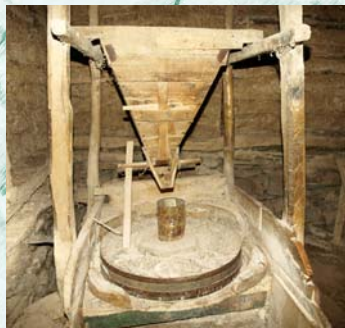
Извор рече - Врело

Врело

Село Брлог

Црква Света Петка
Село Брлог

Излетиште "Караула"
Село Дојкинци

Село Дојкинци

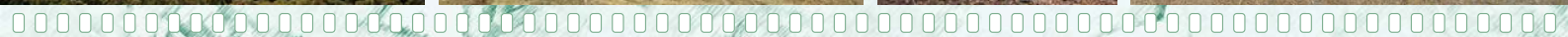
Водопад Тупавица (15м)
Дојкинци

Копрен

Стражна чука

Три чуке

Три чуке

Домаћинство Јованке Стевановић Иванов
село Каменица

Стадо пиротске овце
село Каменица

Стадо балканске козе
село Каменица

Водопад “Скок”
на Воденичарској реци
Сенокос

Водопад “Пиљ” (64м)

Водопад “Џунгуљ” (42м)

Куртелски водопад (27м)

Славињско грло
Росомачки лонци

Завојско језеро

Домаћинство Денчић
Завојско језеро

Село Гостуша

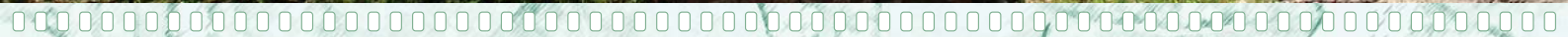
Село Паклештица

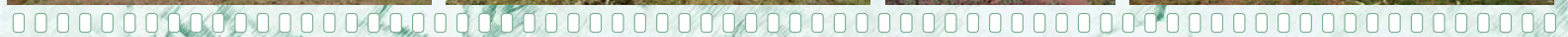
Село Топли До

Бабин зуб

Миџор

Бабин зуб

Миџор

УДРУЖЕЊЕ ЗА НЕГОВАЊЕ И ОЧУВАЊЕ САТИХ И УМЕТНИЧКИХ ЗАНАТА
18300 Пирот · Српских владара 106 · +381 (0)63 789 43 51 · +381 (0)10 34 22 44
www.grlica.org · info@grlica.org

ЗНАЈТЕСКИ ЗАДАЦИ ЗА ИЗГРАДУ БИНАМ И СВЕШЊИХ
ДАМСКО СРЦЕ ПИРОТ

Планинарско друштво
"ВИДЛИЧ" ПИРОТ

Шумско газдинство Пирот · Српских Владара бр. 6
Телефони: 010 342 474 · факс: 010 342 474

Брошура финансирана из програма:

Одрживи туризам у функцији руралног развоја
заједнички програм УН-а у Србији

ФОНД ЗА ДОСТИЖАЊЕ МИЛЕНИЈУМСКИХ ЦИЉЕВА РАЗВОЈА

IMAGING POEM OF STARA PLANINA MOUNTAIN

